

Lőrincz Andrea

Szakedolgozatok kezelése a Budapesti Gazdasági Főiskola könyvtáraiban

A szakdolgozat a felsőfokú tanulmányok lezárásakor keletkező dokumentum, amely jól illusztrálja az intézmény képzési profilját és a hallgatók szakmai érdeklődési körét. Őrzése, nyilvántartása és használatának biztosítása hagyományosan a könyvtár önként vállalt feladata. A Budapesti Gazdasági Főiskolán működő hat könyvtár különböző gyakorlatokat alakított ki, amelyek a kari sajátosságokat is tükrözik, egyben felvetik a kérdés szabályozásának szükségességét is.

A szakdolgozatokról

A szakdolgozat definícióját a *Magyar Nagylexikon*-ból idézem: „szakdolgozat, diplomamunka: az egy.-i v. főiskolai tanulmányokat lezáró, nagyobb terjedelmű írásbeli munka. A hallgatók tananyagát képező valamely alapvető tudományág köréből választott elméleti v. tud.-osan megalapozott gyakorlati téma kidolgozása önálló kutatómunkával, ill. a szakirodalmi források értékelő felhasználásával.”

[1] Az értelmezés szerint tehát a szakdolgozattal kapcsolatban elvárás annak bemutatása, hogy a hallgató tanulmányai során mennyire sajátította el az önálló ismeretszerzés és a tudományos munka alapjait, illetve az is, hogy milyen színvonalon képes írásban visszaadni a megtanultakat.

Ez a dokumentumtípus Magyarországon 1952-ben kapott hivatalos státuszt, amikor is minisztertanácsi határozat szabályozta az államvizsga és a diplomatervezés rendszeresítését. [2] Ettől kezdve 1995-ig, a levéltári törvény [3] megszületéséig a közgyűjtemények számára a szakdolgozatok iratnak minősültek, kezelésük a levéltárak hatáskörébe tartozott volna. A feltételes módot az indokolja, hogy a szakdolgozatokat a gyakorlatban inkább a könyvtári dokumentumok körébe sorolták; jelenleg is nagyon kevés azon felsőoktatási levéltárak száma, amelyek szakdolgozatokat őriznek. [4] A diplomamunkák könyvtári kezelését az indokolja, hogy bár kéziratok, a nyilvánosságra kerülés szándékával készültek és szerzői jogok fűződnek hozzájuk. Mindezen tulajdonságok nem egyetlen egzakt szabályból vezethetők le; épp ellenkezőleg, a szakdolgozatokat jogi szempontból a szabályozatlanság jellemzi: sem a levéltári, sem a könyvtári, sem a nemzeti felsőoktatási törvény nem rendelkezik róluk. Az évek során különböző szervek-

től, testületektől születtek ajánlások és értelmezési kísérletek [5], de ezek továbbra sem teremtettek alapot az egységes kezelésre. Jelenleg Magyarországon minden felsőoktatási intézmény maga dönti el, hogy milyen keretek között gondoskodik a szakdolgozatok megőrzéséről, tárolásáról, feltárájáról és szolgáltatásáról. A helyzetet bonyolítja, hogy a szakdolgozatok kétféle formátumban is elkészülhetnek: elektronikusan és papíron. Ugyan a legtöbb intézményben a papír változattal dolgoznak a záróvizsga folyamatában, a megőrzés (és az esetleges szolgáltatás) azonban már csak a digitális változatra terjed ki. Erre három gyűjtemény is lehetőséget ad: a már említett levéltárak és könyvtárak, illetve a repozitóriumok – utóbbi csak az elektronikus, előbbieket mindkét változat kezelésére alkalmasak. A repozitóriumok építése általában könyvtári feladat, így ismét a könyvtáraknál kötötünk ki, mint a szakdolgozatok gondozóinál.

A szakdolgozatok szabályozottsága a Budapesti Gazdasági Főiskolán

A *Budapesti Gazdasági Főiskola (BGF)* 2000. január 1-jén alakult három, korábban önálló főiskola integrációjával. A *Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Főiskola*, a *Külkereskedelmi Főiskola* és a *Pénzügyi és Számviteli Főiskola* azóta karként működik (*KVIK*, *KKK* és *PSZK*), amelyekhez 2011-ben – kiválva a *PSZK*-ból – a *Gazdálkodási Kar Zalaegerszeg (GKZ)* csatlakozott. A *PSZK* részét képezi a *Salgótarjáni Intézet*. A karok működését és vizsgálatunk tárgyát, a szakdolgozatok kezelését központi szinten meghatározott szabályzatok befolyásolják elsősorban. Dolgozatomban az egyes főiskolai és könyvtári szabályzattípusokat egyesével vizsgálom meg a szakdolgozatokra és

kezelésükre vonatkozóan, akár szó szerint idézve belőlük, hogy illusztráljam a könyvtári gyakorlatot.

A *Tanulmányi és Vizsgaszabályzat (TVSZ)* 2012. szeptember 1-jétől hatályos változata szerint a szakdolgozat témájáért, az elkészítés segítéséért (konzultáció) a szaktanszékek felelősek, a tárolásért viszont a könyvtárak. Az 57. § 6. bekezdése értelmében „a szakdolgozatok legfeljebb két példányban bekötött formában és egy példányban elektronikus formában, a nyomtatott formával teljesen megegyezően számítógépes adathordozón kerülnek beadásra. A bekötött egyik példányt a hallgató a záróvizsgát követően visszakérheti, a másik példány a kari könyvtárban marad, ha annak Gyűjtőköri szabályzata azt előírja. A szakdolgozat elektronikus változata a kari könyvtárba kerül (online feltöltés vagy adathordozón történő tárolás formájában), és ezeket a kari könyvtárak a szabályzatuknak megfelelő módon és ideig őrzik.” [6]

A *Szellemtulajdon-kezelési szabályzat* [7] is foglalkozhatna a szakdolgozatokkal, de ezt nem teszi, mert csak a szolgálati vagy alkalmazotti jelleggel készült művekre vonatkozik, tehát a BGF oktatói és kutatói által írt munkákra.

Az *Iratkezelési Szabályzat* és a hozzá kapcsolódó *Iratláti terv* [8] – tartva magát a hatályos levéltári törvényhez, miszerint a szakdolgozat nem irat – nem rendelkezik a szakdolgozatokról, csak a záróvizsgálóhoz kapcsolódó iratokról (bár az nincs részletezve, hogy ezekbe pontosan melyek tartoznak).

A szakdolgozatok kezelése a kari könyvtárak hatáskörébe került, nézzük meg tehát a könyvtári szabályzatokat!

Mind a négy karnak van saját könyvtára, rajtuk kívül az *Idegenforgalmi Szakkönyvtár (IDFO)* és a Salgótarjáni Intézet könyvtára alkotják a BGF könyvtári hálózatát. Az integráció a könyvtárak életét csak a legszükségesebb mértékben érintette, a hat intézmény sokat megőrzött önállóságából. Ez abban is megnyilvánul, hogy a Központi Könyvtár SZMSZ-e szintén nem rendelkezik a szakdolgozatokról, még csak a kari és intézeti könyvtárak hatáskörébe utalás sem történik meg – de mint láttuk, ezt a magasabb rendű szabályzat, a TVSZ megteszi. Az egyes tagkönyvtáraknak saját működési szabályzatai vannak; sajnos ezeknek csak egy része nyilvános és érhető el az interneten, a többi belső használatú dokumentum.

Az SZMSZ-ek közül a GKZ, a KVIK és az IDFO Könyvtára nem nevesíti a szakdolgozatokat [9., 10., 11.]; a KKK Könyvtára csak azt deklarálja, hogy gyűjteni kell őket, a formátumra nem ad előírást [12]. A PSZK Könyvtára annyit rögzít, hogy a könyvtár a PSZK-n készült diplomamunkákat elektronikus formában adatbázisból szolgáltatja (kivéve a titkosított dolgozatokat). [13] A PSZK Salgótarjáni Intézetében az SZMSZ szerint a szakdolgozatokat elektronikusan tartják nyilván. A számítógépre feltöltött szakdolgozatokat félévenként CD lemezre kell elmenteni, majd ezeket a lemezeket az érvényes szabályok szerint az erre szolgáló leltárkönyvben kell állományba venni. [14]

A szervezeti és működési szabályzat részét képező gyűjtőköri szabályzatok közül a GKZ Könyvtáráé csak annyit deklarálni, hogy a könyvtár gyűjti elektronikus vagy papír változatban a karon megvédett szakdolgozatokat. Az apasztást is meghatározza a papíralapú dolgozatok esetében: 5 év a megőrzési idő, mert ennyi a többi, gazdasági és jogi vonatkozású dokumentumokra is a megőrzési kötelezettségük. Ahogyan az 1. táblázatban is látszik, a KKK-n azt rögzítik, hogy a könyvtár gyűjti és tartósan megőrzi a szakdolgozatokat. A KVIK Könyvtára gyűjti, megőrzi a karon készült és elbírált szakdolgozatokat, CD-n, illetve DVD-n is (vagyis papíron is, elektronikusan is). Az IDFO Könyvtárában tartós megőrzésűek a diplomamunkák. A PSZK Könyvtára gyűjti, megőrzi, feltárja és szolgáltatja a karon készült és elbírált szakdolgozatokat elektronikus formában. A PSZK Salgótarjáni Intézet Könyvtára gyűjti az intézetben készült szakdolgozatokat és TDK-dolgozatokat, és ezeket tartósan őrzi. A szabályzatok tehát kellően általános megfogalmazással élnek, hogy a könyvtárak funkciójukat teljesítsék, és képesek legyenek továbbfejleszteni szolgáltatásaikat (pl. egy intézményi repozitórium létrehozásával).

Az SZMSZ-ek függelékeit képező, minden munkaterület gyakorlatára vonatkozó ügyrendi szabályzatok közül egyedül a GKZ Könyvtáráé foglalkozik a szakdolgozatokkal. A szakdolgozatok feldolgozását a hatályos, könyvekre és elektronikus dokumentumokra vonatkozó szabványok alapján végzik, de az ettől eltérő bibliográfiai leírásra készítenek egy külön ügyrendi mellékletet, amely mind a formai, mind a tartalmi feltárás részleteire vonatkozik. Mivel az intézményben a szakdolgozatok benyújtása elektronikusan történik, ezen folyamat és könyvtári folytatása is ügyrendi mellékletet képez, amelyben a szakdolgozatok átvétele, ellenőrzése,

az ezekkel kapcsolatos nyilatkozatok, a dolgozatok őrzési, tárolási módja olvasható.

A könyvtárhasználati szabályzatok értelmében a szakdolgozatokhoz való hozzáférés mindenhol beiratkozáshoz kötött szolgáltatás, amelyet jelentős korlátozások jellemeznek. Összességében a könyvtárhasználati szabályzatok mutatják a legnagyobb változatosságot a szabályzatok közül. Nézzük meg az intézményi szabályokat tételesen!

A GKZ Könyvtárában olvashatunk a szakdolgozatók használatáról legrészletesebben. A szabályzat értelmében a szakdolgozatok megtekintése beiratkozáshoz kötött, a másolatkészítés minden módja tiltott, illetve rögzíti, hogy amennyiben a könyvtárosok az idézés szokásos leghosszabb terjedelmét (kb. egy szövegoldalt) meghaladó szövegmásolást tapasztalnak, a karral hallgatói jogviszonyban álló felhasználó esetében a másolás tényéről a hallgató szakdolgozati konzulenseit tájékoztatják. [15]

A KKK Könyvtárában főként a nyomtatott dolgozatokat használják, amelyek helyben olvashatók, egy személy egy napra maximum három dolgozatot kérhet fel. A sokszorosítás itt is tilos. [12] Az Elektronikus könyvtárban hozzáférhető dolgozatok felhasználásáról a honlapon egy általános tájékoztató szöveget olvashatunk, miszerint „az elektronikus könyvtár dokumentumai kizárólag saját célra felhasználhatók a forrás feltüntetésével, a megfelelő hivatkozásokkal. Minden ettől eltérő felhasználás esetén a szerző engedélyét kell kérni.” [16]

A KVIK Könyvtárában a szakdolgozatokat DVD-n tárolják, amelyekbe betekintési joggal csak a kar végzős hallgatói rendelkeznek. Erre heti egy órában van módjuk, előzetes, telefonon történt vagy személyes bejelentkezés alapján. [17] Az IDFO Könyvtárának szabályzata igen szűkszavú, csak a nem kölcsönözhetőség tényét tüntetik fel. [18] A PSZK Könyvtárában a szakdolgozatok helyben használata 4 elkülönített számítógépen működik; a szakdolgozatról a másolatkészítés nem engedélyezett. [13] A PSZK Salgótarjáni Intézet Könyvtárában az olvasóteremben kériappal igényelt szakdolgozatok az erre a célra kijelölt számítógépeken tanulmányozhatók; minden sokszorosítási eljárás tilos. [14]

A BGF könyvtárainak gyakorlata

A szabályzatokon túl fontos látni a mindennapi gyakorlatot is. Hogy ezt felmérhessem, egy kilenc kérdésből álló kérdőívet küldtem ki a könyvtárvezetők-

nek a gyűjtésre, tárolásra, feldolgozásra és szolgáltatásra vonatkozóan. A válaszok alapján az rajzolódik ki, hogy néhány dologban komoly eltérés adódik a könyvtárak közt, de hasonlóságok is kimutathatók. A tárolás, visszakereshetőség és használat szempontjait vettem elsősorban figyelembe a helyzet feltérképezésére.

Tárolás és megőrzés

Az 1. táblázatból látszik, hogy papíralapon a PSZK könyvtárai egyáltalán nem őriznek szakdolgozatokat, míg a többi könyvtár igen. A határozatlan idejű megőrzés oka a szabályozatlanság és az, hogy egyelőre van raktári hely a megőrzésre. A megőrzést indokolja az is, hogy a papíralapú információhordozók tartóssága egyelőre meggyőzőbbnek tűnik, mint az elektronikus változatoké, bár kétségtelen, hogy a raktári helygazdálkodást jelentősen nehezíti a folyamatosan duzzadó állomány. A GKZ Könyvtárában láthattuk a pontos szabályozás eredményét: 15 év után válnak meg a papíralapú dolgozatoktól.

Az elektronikus szakdolgozatok megőrzése szintén határozatlan időre szól, kivétel nélkül mindenhol. Az eredeti válaszokban több helyen a korlátlan jelző szerepelt itt, utalva arra, hogy – ha a technikai lehetőségek engedik – örök időig őriznék a könyvtárak a dokumentumokat. Az e-szakdolgozatok kis méretének és a könyvtárak kapacitásainak köszönhetően ez egyelőre biztosítottnak tűnik, kérdés, hogy a dokumentumkezelés fejlődése mennyire szab ennek határokat (fájlkonverzió új formátumokra), illetve mennyire segíti majd a tárolást, visszakeresést és szolgáltatást, ha intézményi repozitóriumba gyűjténék ezeket a dokumentumokat.

Feltárás és azonosítás

Amint a 2. táblázat mutatja, a nyilvánosság számára a szakdolgozatok bibliográfiai adatai hozzáférhetőek. A többség az integrált könyvtári rendszerben az OPAC segítségével korlátozás nélkül szolgáltatja az adatokat, míg a PSZK Könyvtára az, amely saját keresőrendszere okán csak helyben, a könyvtár nyitva tartási ideje alatt ad lehetőséget a keresésre. A PSZK-n az OPAC-tól függetlenül működő adatbázis létrehozásának oka az volt, hogy az automatikus indexelést végző szoftver alkalmazásával jelentős munkaerőt tudott a könyvtár megtakarítani; a hallgatók feltöltik az elektronikus dolgozatot az adatbázisba, ellátják tárgyszavakkal, és a rendszer elvégzi a többi adatra vonatkozó indexelést. Bár a tervek közt szerepel, hogy integrálják a Huntéka könyvtári integrált rendszerbe az adatbázist, ez egyelőre nem megoldható.

1. táblázat

A szakdolgozatok tárolása

Könyvtár	Papíron elérhető	Elektronikusan elérhető	Megőrzésre kerül papírváltozatban	Megőrzésre kerül elektronikus változatban
BGF KVIK Könyvtára	igen, 1990-től a korábbi állományok hiányosak	igen, 1995-től	határozatlan ideig	határozatlan ideig
BGF KVIK Idegenforgalmi Szakkönyvtár	igen, 1998-tól	igen, 2000-től	határozatlan ideig	határozatlan ideig
BGF KKK Könyvtára	a kezdetektől 1993-ig a TOH raktárában, 1994-től a könyvtárban	igen, 2003-tól	határozatlan ideig	határozatlan ideig
BGF GKZ Könyvtára	1993–2005-ig külső raktárban 2006–2008-ig könyvtári raktárban 2009-től nincsenek gyűjtve	igen, 2000-től	15 évig őrzik őket	határozatlan ideig
BGF PSZK Könyvtára	nincsenek	igen, 1999-től	–	határozatlan ideig
BGF PSZK Salgótarjáni Intézet Könyvtára	nincsenek	igen, 2006-től	–	határozatlan ideig

Forrás: saját gyűjtés

2. táblázat

A szakdolgozatok feltárása

Könyvtár	Az integrált könyvtári rendszerben visszakereshető a szakdolgozatok adatai?	Könyv jellegű dokumentumtól eltérő adatelemek
BGF KVIK Könyvtára	igen	– a képzés megnevezése (szak, tagozat) – a konzulens, opponens neve – raktári jelzet: adott év/numerus currens (2012/156)
BGF Idegenforgalmi Szakkönyvtár	igen	– leltári szám = raktári jelzet (SZA27.98)
BGF KKK Könyvtára	igen	– képzés megnevezése (szak, szakirány, tagozat) – nincs ETO jelzettel ellátva – raktári jelzet = leltári szám (D/12.345)
BGF GKZ Könyvtára	igen	– cég/szervezet neve (szabad tárgyszóként és nem tárgyi melléktételként), a székhely feltüntetésével – földrajzi vonatkozás (cég/szervezet székhelye vagy telephelye szabad tárgyszóként és nem földrajzi melléktételként) – konzulens neve – nincs ETO jelzettel ellátva – raktári jelzetként speciális használati szempont definiálása (PUBLIKUS vagy TITKOS)
BGF PSZK Könyvtára	nem	– saját keresőprogram indexelő szolgáltatással (szerző, cím, szak, szakirány, tagozat, kötött és szabad tárgyszavak) – nincs se ETO, se raktári jelzet
BGF Salgótarjáni Intézet Könyvtára	igen	– ETO jelzet, raktári jelzet nincs – a „bolognaisoknál” külső-belső konzulens megjelölése (címodalról véve az adatot) – a védés helye és éve – a fájlformátum megnevezése – egyes esetekben a fájlok darabszáma, ez esetben külön jelölve, hogy melyik alapján történik a leírás – az eredeti dolgozat terjedelme – titkosított vagy kutatható státusz megnevezése

Forrás: saját gyűjtés

A szakdolgozatok bibliográfiai leírása a könyvekéhez áll legközelebb, bár erről szabvány nem tanúskodik [19], illetve, ha a könyvtár csak az elektronikus változathoz fér hozzá, annak leírasi szabványát kell alkalmaznia. Indokolt lehet azonban néhány speciális adatelem, illetve jelölés, amely csak a diplomamunkákra vonatkozik – például megkülönböztethető a dolgozat megírásának és megvédésének éve. Kiemelném annak rögzítését, melyik képzéshez, tagozathoz, szakhoz, szakirányhoz/specializációhoz kapcsolható a szakdolgozat; ezzel a GKZ és az IDFO Könyvtára nem él – utóbbi azért, mert csak a turizmus-vendéglátás szak német és angol nyelvű képzésének dolgozatait őrzi. A GKZ Könyvtárában a teljes szövegű keresési lehetőség biztosítja a képzés és a tagozat visszakereshetőségét. Ezt viszonylag könnyen megteheti a felhasználó, mert a szakdolgozatba (leginkább a címdalra) elvárás, hogy ezek az adatok bekerüljenek. A bíráló neve már nem ennyire könnyen kideríthető adat, hiszen a legritkább esetben szerepel a dolgozaton, de a Salgótarjáni Intézet Könyvtára – ha az adat a címlapon szerepel – és a KVIK Könyvtára katalógusában feltünteti ezt is.

Az ETO-val történő tartalmi feltárás hiánya azt mutatja, hogy ez a fajta feltárás már kevésbé kap helyet a könyvtárak életében, míg a tárgyszavazás rendkívül fontos dolog. A tárgyszavazás a legtöbb esetben megegyezik a más dokumentumtípusokra jellemző gyakorlattal, de értelemszerűen egy szakdolgozat nem kap annyi tárgyszót, mint egy szakkönyv. A PSZK-n a hallgatók maguk töltik fel a munkájukat az elektronikus rendszerbe, és ők maguk is tárgyszavazzák a szakdolgozatukat. Ehhez a könyvtári katalógusban és a szakdolgozati adatbázisban legtöbbször használt, kötött tárgyszavak használhatók fel, illetve szabad tárgyszavakat is megadhatnak a hallgatók.

A visszakeresést és tárolást segítő raktári jelzet a legtöbb helyen numerus currens, kiegészítve a dokumentumtípust jelölő előtaggal. A KVIK Könyvtárában ezt a számot nem a könyvár, hanem a Tanulmányi és Oktatásszervezési Hivatal adja, és minden évben újraindul a számozás az évszám megjelölésével, például: 2012/156 lesz egy raktári jelzet. A KKK-n a D/ előtag jelzi, hogy szakdolgozatról van szó (egy konkrét jelzet: D/12.356), míg az IDFO Könyvtárában az SZA27.98-as jelzet azt jelenti, hogy az 1998-as évben ez a 27. számú, angol nyelvű képzésen megvédett dolgozat volt a szerzők betűrendjében – az SZN27.98 egy, a német nyelvű képzésen 1998-ban megvédett dolgozatot fog azonosítani.

Hozzáférés a teljes szöveghez

A 3. táblázat értelmében a teljes szöveg szolgáltatása mutatja a legnagyobb eltérést az egyes könyvtárak gyakorlatában. A reprodukálás tiltása egyértelmű „feladat” a könyvtárak részéről, vonatkozzon ez akár a papír-, akár az elektronikus változatra, hiszen a szakdolgozatok kéziratok. Ezt azzal érik el, hogy dedikált hálózaton vagy hálózatba nem kapcsolt számítógépeken szolgáltatják az e-diplomamunkák szövegét, illetve a papírváltozat esetében is erőteljes korlátozás érvényesül, különösen a példányszámra vonatkozóan (KKK, KVIK és IDFO Könyvtára esetében 1, illetve 3 db egy napra vagy alkalomra egy olvasónál). A dolgozatokra titkosítás is kérhető; ezt annak a gazdálkodó szervezetnek a vezetője kérheti, amelyikről a szenszitiv adatok a dolgozatba kerültek. Akár a titkosítás feloldása, akár a szakdolgozat reprodukálásának tiltása feloldható egy a szakdolgozat szerzőjétől származó engedéllyel.

A KKK Könyvtára a diplomamunka szerzőjére bízta annak eldöntését, hogy művét elektronikusan nyilvánosságra hozhatja-e vagy sem. A szakdolgozat leadásakor nyilatkoznia kell a hallgatónak arról, hogy szakdolgozata titkosított-e vagy sem, illetve hozzájárul-e a dolgozata elektronikus könyvtárban (és így az interneten nyilvánosan) történő szolgáltatásához. Természetesen utólag bármikor visszavonhatja a szerző az internetes megjelentetést. A megjelentetés helye ebben az esetben a kar elektronikus könyvtára (<http://elib.kkf.hu>), ahol 2003 óta férhetők hozzá a szakdolgozatok több más kari kiadvánnyal együtt.

A GKZ esetében szintén találhatunk online módon nyilvánosságra hozott szakdolgozatokat. A Digitális Dolgozattárban (DiDo) a 2003-ban, 2009-ben, 2011-ben és 2012-ben megírt szakdolgozatok közül az olvasható el és használható fel, amelyekre a szerzője engedélyt adott. A szakdolgozatok listászerűen, évenkénti csoportosításban felsorolva érhetőek el PDF fájlformátumban [20].

A GKZ esetében szintén találhatunk online módon nyilvánosságra hozott szakdolgozatokat. A Digitális Dolgozattárban (DiDo) a 2003-ban, 2009-ben, 2011-ben és 2012-ben megírt szakdolgozatok közül az olvasható el és használható fel, amelyekre a szerzője engedélyt adott. A szakdolgozatok listászerűen, évenkénti csoportosításban felsorolva érhetőek el PDF fájlformátumban [20].

3. táblázat

Hozzáférés a teljes szöveghez

Könyvtár	Elektronikus változatban az OPAC-on keresztül	Elektronikus változatban csak helyi számítógépeken	Papírváltozatban
BGF KVIK Könyvtára	nem	DVD lemezzel biztosított a hozzáférés csak végzősöknek heti egy órában, egy meghatározott és speciálisan kialakított gépen, előre lefoglalt időpontban az 1995-től megjelent dolgozatokra vonatkozóan	– az 1970-es évektől érhető el a diplomamunkák hiányosan, 1990-től teljes körűen – csak végzős hallgatóknak heti egy órában csak akkor, ha nincs meg elektronikusan – tilos a reprodukálás – a titkosított dolgozatok nem hozzáférhetők
BGF Idegenforgalmi Szakkönyvtár	nem	nem	– 1998-tól érhető el a diplomamunkák – egyszerre egy tekinthető meg maximum fél óra időtartamra – tilos a reprodukálás – titkosított dolgozatok nem hozzáférhetők
BGF KKK Könyvtára	igen, amelyiknél ehhez hozzájárult a szerző (ahol nincs hozzájárulás, az e-változat egyáltalán nem hozzáférhető)	nem	– 1994-től érhető el a diplomamunkák – 1 nap 1 olvasó maximum 3 darabot nézhet meg – a reprodukálás tilos – a titkosított dolgozatok nem hozzáférhetők
BGF GKZ Könyvtára	nem	2009-től érhető el tanúsítványbiztonsággal védett PDF formátumban teljes szövegű kereshetőséggel 6 kutatóállomáson	nem
BGF PSZK Könyvtára	nem	2001-től érhető el 4 gépen zárt hálózaton, elzárt számítógéppel, maximum 1 óra időtartamra	nem
BGF Salgótarjáni Intézet Könyvtára	nem	2006-tól érhető el a könyvtárban erre a célra kijelölt 4 db laptopon, amelyeken nincs internet, nem lehet semmilyen hardvert csatlakoztatni, egyszerre korlátlan számú dolgozat korlátlan ideig tekinthető meg	nem

Forrás: saját gyűjtés

Szolgáltatásfejlesztési lehetőségek

A szakdolgozatok kihasználtsága – nem csak a BGF tagkönyvtáraiban – nagy, ezt minden könyvtáros megerősítheti. A felhasználók mindig kíváncsiak lesznek a korábban írt dolgozatokra tartalmi és formai szempontból is. A papírfórmátum elavult, messze nem rendelkezik olyan keresési lehetőségekkel, mint az elektronikus változat, de használata mellett éppúgy szólnak érvek is (pl. eszköztől független olvashatóság, formaisága mintaként

szolgál a következő szakdolgozatíróknak). A digitális dolgozatok kereshetőségén is van mit javítani, de a legnagyobb problémát az egységes szabályozás hiányában láthatjuk. A leghasznosabb az országos szinten történő megvalósulás volna, például jogszabályi szinten, de ennek magasabb fórumra vitelére – bár a könyvtárosok szakmai fórumokon rendszeresen beszélnek a szabályozatlanság megszüntetéséről – a közelmúltban nem történt kísérlet. Marad az intézményi szabályozás.

Mint láthattuk, a BGF könyvtárainak vonatkozásában is nagy eltérések mutatkoznak a szakdolgozatok kezelését illetően. A jobb forráskihasználás és az információk jobb megismertetéséhez szükséges lenne egy külön, a szakdolgozatokra vonatkozó, BGF-szintű *szabályzat*, amely a szerzői jogi szabályozást éppúgy tisztázná, mint a szolgáltatás és a felhasználás kérdéseit. E szabályzat kialakításánál a szerzői jogi előírásokat és lehetőségeket kell elsősorban mérlegelni.

A szakdolgozat gazdálkodó szervezetnek nem minősülő jogi személyek tevékenysége körében keletkezett intézkedések előkészítő okiratának minősül, így a felsőoktatási intézmény ugyanúgy jogtulajdonos, mint a szerző [5]. A hallgató az intézménybe történő első beiratkozásakor kitöltene egy nyilatkozatot, miszerint a tanulmányai során keletkezett dolgozataira (vagy csak a két legfontosabb típusúra, a szak- és TDK-dolgozatra) vonatkozó szerzői jogát megtartja (hiszen ez olyan tulajdonjog, amelyről lemondani nem lehet), de a felhasználási jogot díjfizetési kötelezettség nélkül átadja úgy az intézménynek, hogy az akár harmadik személy felé is közvetíthesse a művet. Utóbbi kapcsán főként a más elektronikus könyvtárakban, például a *Magyar Elektronikus Könyvtárban* történő megjelenítésre gondoltam, a kereskedelmi célú hasznosítás lehetősége nélkül. A jogkezelési gyakorlat alapja ugyanakkor lehet más megfontolás is, például a szabad felhasználás alkalmazása.

A szakdolgozatokra a *Creative Commons* (CC) licenc vonatkozna. A *Lawrence Lessing* által 2001-ben az USA-ból indított kezdeményezés célja, hogy minden szerző maga dönthesse el, mit engedélyez, és mit tilt a felhasználóknak a saját munkájával kapcsolatban. A CC Magyarországon is elfogadott, engedélyek és korlátozások variálásával megalkotott felhasználási szerződés [21]. Amikor a hallgató elkészíti szakdolgozatát, annak elektronikus példányát köteles lenne ellátni a CC valamelyik változatával, és így adná át az intézménynek további felhasználásra.

A CC alkalmazásának másik oka, hogy a trendeknek megfelelően a nyílt hozzáférés (open access) mind nagyobb szerepet kaphasson a BGF életében is. Az open access támogatóinak célja, hogy a dokumentumok – a szerzői jogok megtartásával – ingyenesen és szabadon hozzáférhetőek, terjeszthetők és változtatás nélkül felhasználhatók legyenek

a szerzők megjelölésével [22]. Intézményünk kutatást ösztönző lépéseivel ez tökéletesen összhangban lenne; rövidtávú cél az alkalmazott kutatások főiskolája cím elnyerése.

A fentiek értelmében a legjobb megoldást egy *repozitórium* létrehozása jelentené. A repozitórium egyetemeken és kutatási intézményekben működő dokumentumszerver, amely tudományos anyagok archiválására és világszerte díjmentes hozzáférhetővé tételére szolgál [23]. Egyre több intézmény ismeri fel a repozitóriumok előnyeit, így Magyarországon is számos követendő példát látunk [24], illetve a meglévő repozitóriumok konzorciuma, a *HUNOR (HUNgarian Open Repositories)* [25] is megad minden segítséget az új adatbázist építőknek. Egy repozitórium biztosítja a könyvtári funkciókat (tárolás, visszakereshetőség, szolgáltatás) és megnyitja a lehetőséget a felsőoktatási intézmény számára más adatbázisokhoz kapcsolódni, adott esetben például a plágiumellenőrzés céljával. Természetesen egy repozitóriumban nemcsak a szakdolgozatok, hanem minden más, az intézmény életében fontos elektronikus dokumentum is elhelyezhető, így a tudományos eredmények ismertté tétele is megvalósítható.

Az információszolgáltatás akkor valósulhatna meg legteljesebben, ha retrospektív módon a csak papír információhordozón létező szakdolgozatok is *digitalizálásra* kerülhetnének. Ennek szerzői jogi akadályai vannak [26], így sajnos csak utópia lehet egy minden, az adott intézményben készült diplomamunka prezentálását célzó adatbázis létrehozása.

Összegzés

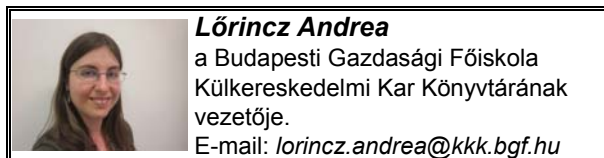
A szakdolgozatok őrzése, tárolása és szolgáltatása olyan könyvtári feladat a Budapesti Gazdasági Főiskolán, amely nem egységes keretek között működik. A könyvtárosok egyöntetű véleménye és a használati statisztika is jelzi, hogy a szakdolgozatok használata fontos a felhasználóknak. Ezeknek az igényeknek magasabb szintű kiszolgálása érdekében egyrészt egységes szabályok alkalmazására volna szükség a BGF-en belül, másrészt egységes szolgáltatási rendszer kialakítására, amelyhez a repozitórium adná meg a keretet a megfelelő jogkezelési rendszer alkalmazása mellett.

Irodalom és jegyzetek

- [1] Magyar Nagylexikon 16. kötet Sel-Szö. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2003. 930, XVII p. ISBN 963-9257-15-X
- [2] 1032/1952. (IX. 27.) MT határozat az államvizsga és diplomaterv rendszeresítéséről. = Magyar Közöny, 71. sz. 1952. p. 623–624.
- [3] 1995. évi LXVI. törvény a közokiratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99500066.TV
- [4] ZSIDI Vilmos: Szakdolgozat: irat, kézirat? = Levéltári Szemle, 3. sz. 2012. p. 15–20.
- [5] ARTISJUS Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület Jg. 809/37/2002. számú válasza; a Magyar Rektori Konferencia ajánlása: Az MRK állásfoglalása a disszertációk nyilvánossága ügyében. = Magyar Felsőoktatás. 3. sz. 1998. p. 44.
- [6] Budapesti Gazdasági Főiskola Tanulmányi és Vizsgaszabályzat III. kötet: A Budapesti Gazdasági Főiskola hallgatói követelményrendszere, Tanulmányi és Vizsgaszabályzat. 2012. szeptember 1-jétől hatályos változat. Budapest, Budapesti Gazdasági Főiskola, 2006. http://www.bgf.hu/dokumentumok/SZABALYOZO_DOKUMENTUMOK/04szervezeti_es_mukodesi_rend/III_kotet/01TVSz%201026.pdf
- [7] A Budapesti Gazdasági Főiskola Szellemtulajdonkezelési szabályzata. Budapest, Budapesti Gazdasági Főiskola, 2006. [http://www.bgf.hu/dokumentumok/SZABALYOZO_DOKUMENTUMOK/05tovabbi_szabalyzatok/06Szellemtulajdon_kezelesi_Szabalyzata\[1\].pdf](http://www.bgf.hu/dokumentumok/SZABALYOZO_DOKUMENTUMOK/05tovabbi_szabalyzatok/06Szellemtulajdon_kezelesi_Szabalyzata[1].pdf)
- [8] A Budapesti Gazdasági Főiskola Iratkezelési szabályzata. Budapest, Budapesti Gazdasági Főiskola, 2008. http://www.bgf.hu/dokumentumok/SZABALYOZO_DOKUMENTUMOK/04szervezeti_es_mukodesi_rend/III_kotet/01TVSz%201026.pdf
- [9] A BGF GKZ Könyvtára Szervezeti és Működési Szabályzata. Belső munkaanyag. Zalaegerszeg, BGF PSZK, 2011.
- [10] A BGF KVIK Könyvtára Szervezeti és Működési Szabályzata. Belső munkaanyag. Budapest, BGF KVIK, 2011.
- [11] A BGF IDFO Könyvtára Könyvtárhasználati szabályzat. Belső munkaanyag. Budapest, BGF KVIK, 2011.
- [12] A BGF KKK Könyvtára Szervezeti és Működési Szabályzata. Budapest, BGF KKK, 2011. http://www.bgf.hu/kkk/szervezetiegysegeink/KKK_SZOLG/KONYVTAR_KKK/dokumentumok/SZMSZ_KKKK/BGF_KKK_KT_SZMSZ.pdf
- [13] BGF PSZK Könyvtára: Szabályzatok. Budapest, BGF PSZK, 2011. <http://lib.pszfb.hu/index.php?sel=2>
- [14] A BGF PSZK SA Könyvtára Szervezeti és Működési Szabályzata. Belső munkaanyag. Salgótarján, BGF PSZK Salgótarjáni Intézet, 2011.
- [15] A BGF GKZ Könyvtára Könyvtárhasználati szabályzata. Zalaegerszeg, BGF PSZK, 2012. http://gkz.bgf.hu/konyvtar/uploads/dokumentumtar/bgf_bgzk_konyvtarhasznalati_szabalyzat_20121113mod_20121115_kozzettetel.pdf
- [16] A BGF Külkereskedelmi Kar Elektronikus könyvtára. <http://elib.kkf.hu/>
- [17] A BGF KVIK Könyvtára Könyvtárhasználati szabályzata. Budapest, BGF KVIK, 2012. http://www.bgf.hu/kvik/szervezetiegysegeink/KVIK_SZOLG/KONYVTAR/KARKONYVTAR/dokumentumok/konyvtari_szab_2012_2013.doc
- [18] A BGF IDFO Könyvtára Könyvtárhasználati szabályzata. Budapest, BGF KVIK, 2011. http://www.bgf.hu/kvik/szervezetiegysegeink/KVIK_SZOLG/KONYVTAR/IDEGSZK/dokumentumok/K%3%B6nyvt%C3%A1rhaszn%C3%A1lati%20Szab%C3%A1lyzat.doc
- [19] Az MSZ 3424/6-1983 2. kiadása 2001. október 1-jén került visszavonásra, azóta nincs érvényes szabvány a szakdolgozatok és disszertációk bibliográfiai leírására.
- [20] Digitális Dolgozattár. <http://gkz.bgf.hu/konyvtar/index.php?page=digitalisdolgozatok-dido>
- [21] Creative Commons mozgalom és szerződéstípusok. <http://creativecommons.org/>
- [22] KARÁCSONY Gyöngyi: A Debreceni Egyetem elektronikus archívuma: a nyílt hozzáférés lehetőségei. = TMT, 8. sz. 2007. p. 343–351.
- [23] Repozitóriumok. <http://www.open-access.hu/?q=repozitoriumok>
- [24] DEA: Debreceni Egyetem Elektronikus Archívum <http://ganymedes.lib.unideb.hu:8080/dea/>; MIDRA: Miskolci Egyetem Digitális Raktár és Adattár <http://midra.uni-miskolc.hu/jadox/portal/?jsessionid=5D6B507C7B1F4E6CCDE4A83F0547C893>
- [25] A HUNOR a magyar felsőoktatási intézmények és a MTA Könyvtár konzorciuma a magyar tudományos eredmények disszeminációjára a nyílt hozzáférésű adatbázisokon keresztül.

[26] Az 1995 előtt írt szakdolgozatok esetében a szerzők egyenkénti hozzájárulása kellene a digitalizáláshoz, I. Zsidi Vilmos cikkét!

Beérkezett: 2013. II. 1-jén.

Kerekasztal-beszélgetés az e-könyvekről

Az e-könyvpiac helyzetével foglalkozik a 2012-ben alapított Örökség Kultúrpolitikai Intézet Örökség Műhely sorozatának első rendezvénye a fővárosi Falk1 Rendezvényközpontban.

Az Örökség Műhely első eseménye arra keresi a választ, hogy milyen tényezők hátráltatták az elektronikus könyvek magyarországi piacának kialakulását, valamint a jogszabályi környezet, a technológiai feltételek és a közönség igényeinek változásai milyen lehetőségeket kínálnak e piaci szegmens számára – olvasható az intézet MTI-hez kedden eljuttatott közleményében.

A sorozat a magyar kulturális élet „kurrens kérdéseivel” foglalkozik, különös tekintettel a kulturális és a gazdasági szféra közötti lehetséges kapcsolódási pontokra. „Az első rendezvény azért foglalkozik az e-könyvekkel, mert egy olyan területről van szó, amely egyszerre világít rá a kulturális szféra innovatív oldalára, azokra a gyökeres változásokra, amelyek ezt a területet jellemzik, valamint azokra a kihívásokra, amelyekkel egy-egy új kezdeményezésnek a magyarországi gazdasági és jogszabályi környezetben szembe kell néznie. A hazai e-könyvpiacot illetően viszonylag kevés jól használható adat áll rendelkezésre, ezért a beszélgetés során felvetődött szempontok kutatási irányokat is kijelölhetnek az intézet számára” – idézi a kommuniké Pápay Györgyöt, az intézet igazgatóját.

A rendezvény nyitó előadását L. Simon László, az Országgyűlés Kulturális és Sajtóbizottságának elnöke, a Nemzeti Kulturális Alap alelnöke tartja, a kerekasztal-beszélgetésen Farkas István, az Egyesülés az E-könyvekért egyik alapítója, valamint Földes László igazgató és Séllei Aranka kiadói szakember vesz részt.

A 2012-ben alapított Örökség Kultúrpolitikai Intézet fő tevékenysége kultúrpolitikai, illetve kulturális tárgyú kutatások folytatása, elemzések készítése, konferenciák szervezése és kiadványok publikálása. „Elsődleges kutatási területe a szűkebb értelemben vett kultúrpolitika, vagyis a kulturális terület jogi szabályozása és finanszírozása, a kulturális intézményrendszer működése, a kulturális kérdések megjelenése a közpolitikai diskurzusban” – foglalja össze az intézet tevékenységét a közlemény, amely kitér arra is, hogy a szervezet kiemelt figyelmet fordít a kultúra társadalmi szerepére.

/MTI Sajtóadatbank, 2013. április 3., <http://hirek.prim.hu/cikk-proxy/96683/>

(F. Iné)

Új informatikai közép vállalati innovációs összefogás az ELTE-n – a Prezi és az IVSZ is a tagok között

Összességében meghaladja a 7 milliárd forintot az árbevétele annak a 9 hazai informatikai közép vállalatnak, amely kutatási és fejlesztési területen együttműködik az ELTE Informatikai Karával, a BME Villamosmérnöki és Informatikai Karával, valamint az EIT ICT Labs Magyar Nemzeti Társult Csomóponttal 2013 áprilisától. Az ún. gazella, azaz gyors növekedésű vállalkozásokat tömörítő platform célja, hogy a szakterületükön világszerte elismert cégek, a szervezet partnereként, olyan közösséget alkossanak, amely tudásmegosztásra, kutatási, szakmai és képzési együttműködésre is lehetőséget kínál. Az együttműködéshez a vállalatok mellett, az Informatikai Vállalkozások Szövetsége is csatlakozott. A platform megalapítását az ELTE Informatikai Kar megalapításának 10. évfordulója alkalmából, május 9-én megrendezett Neumann-napon jelentették be a résztvevő vállalkozások és az EIT ICT Labs Magyar Nemzeti Társult Csomópont vezetése.

Molnár Bálint
Marketing & Communications Manager,
EIT ICT Labs Budapest Associate Partner Group